

«СУД З БАГАТЬМА ДВЕРИМА» ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ MULTIDOOR COURTHOUSE AS AN ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION METHOD

Надієнко О.І., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національний університет «Запорізька політехніка»

Ця наукова стаття присвячена вивченню концепції «Суд з багатьма дверима» як альтернативного способу вирішення спорів і його потенціалу для української системи юстиції. У статті аналізуються теоретичні аспекти цього підходу та перспективи його впровадження в Україні.

Дослідження вказує на те, що «Суд з багатьма дверима» є важливим та актуальним підходом у сучасному правосудді. Цей підхід спрямований на надання сторонам більш широких можливостей для вирішення конфліктів та підкреслює роль співпраці, діалогу та пошуку взаємовигідних рішень. Він включає такі способи врегулювання спорів як посередництво, медіація, арбітраж та інші форми консенсусу.

У статті проведено аналіз досвіду Сполучених Штатів Америки, де «Суд з багатьма дверима» вже успішно впроваджено. Виявлено, що цей підхід має позитивний вплив на процеси вирішення спорів, зменшуючи навантаження на суди, прискорюючи розгляд справ та зменшуючи витрати для сторін. Крім того, він сприяє побудові мирних відносин та зміні підходу до правосуддя.

Особлива увага приділяється перспективам впровадження «Суду з багатьма дверима» в українську систему юстиції. Дослідження вказує на потребу в налагодженні відповідної правової бази, підготовці фахівців та створенні необхідної інфраструктури для підтримки альтернативних методів вирішення спорів. Впровадження «Суду з багатьма дверима» в Україні може сприяти розвитку справедливої, ефективного та швидкого правосуддя для побудови мирного суспільства.

Робиться висновок про доцільність впровадження «Суду з багатьма дверима» як альтернативного способу вирішення спорів в Україні з запозиченням, насамперед, досвіду США і з урахуванням національної специфіки. Рекомендується прийняти окремий Закон України «Про альтернативні способи вирішення спорів» з формулюванням відповідних дефініцій щодо кожного способу, встановлення принципів впровадження, розроблення правового статусу суб'єктів визначених правовідносин, порядку та механізму застосування кожного способу, наслідки тощо.

Ключові слова: суд з багатьма дверима, альтернативні методи вирішення спорів, посередництво, медіація, арбітраж, українська система юстиції, правосуддя.

This scientific article is dedicated to the study of the concept of "Court with Many Doors" as an alternative method of dispute resolution and its potential for the Ukrainian judicial system. The article analyzes the theoretical aspects of this approach and the prospects of its implementation in Ukraine.

The research indicates that the "Court with Many Doors" is an important and relevant approach in modern justice. This approach aims to provide parties with broader opportunities for conflict resolution and emphasizes the role of cooperation, dialogue, and the search for mutually beneficial solutions. It includes methods such as mediation, arbitration, and other forms of consensus.

The article examines the experience of the United States where the "Court with Many Doors" has already been successfully implemented. It has been found that this approach has a positive impact on dispute resolution processes by reducing the burden on courts, expediting case proceedings, and reducing costs for the parties. Additionally, it contributes to the establishment of peaceful relationships and a shift in the approach to justice.

Special attention is given to the prospects of implementing the "Court with Many Doors" in the Ukrainian judicial system. The research highlights the need for the establishment of an appropriate legal framework, training of professionals, and the creation of necessary infrastructure to support alternative methods of dispute resolution.

A conclusion is made about the expediency of implementing the "Court with many doors" as an alternative way of resolving disputes in Ukraine, borrowing, first of all, the experience of the USA and taking into account national specifics. It is recommended to adopt a separate Law of Ukraine "On alternative methods of dispute resolution" with the formulation of relevant definitions for each method, establishment of principles of implementation, development of the legal status of subjects of defined legal relations, order and mechanism of application of each method, consequences, etc.

Key words: multidoor courthouse, alternative methods of dispute resolution, mediation, arbitration, Ukrainian judicial system, justice.

Проблеми, пов'язані з ефективним вирішенням спорів, завжди були актуальними для суспільства. Традиційні способи вирішення спорів, зокрема судова система, часто виявляються недостатньо ефективними та наповненими багатьма недоліками. Затримки, високі витрати, складні процедури та формалізм у судових процесах можуть значно утруднити шлях до справедливості.

У зв'язку з цим, необхідність пошуку альтернативних способів вирішення спорів є насувною. Один із таких способів – «Суд з багатьма дверима» або «Multidoor Courthouse» – набуває все більшого значення в сучасних правових системах. Цей інститут передбачає створення механізму, що сприяє альтернативному вирішенню спорів шляхом залучення різних методів, таких як посередництво, консультації та арбітраж.

Впровадження інституту «Суд з багатьма дверима» в українське законодавство може бути важливим кроком у поліпшенні ситуації. Використання альтернативних методів вирішення спорів може принести ряд переваг, зокрема прискорення процесу, зниження витрат і підвищення довіри учасників до системи правосуддя.

Одним з основних переваг «Суду з багатьма дверима» є можливість вибору відповідного, найбільш прийняттого методу вирішення спору залежно від його характеру та особливостей конкретної справи. Наприклад, якщо спір вимагає збереження взаємовідносин між сторонами, може бути застосовано посередництво для досягнення мирного компромісу. За інших обставин, консультації або арбітраж можуть бути більш доцільними методами вирішення.

Додатково, впровадження «Суду з багатьма дверима» може допомогти зменшити навантаження на суди та зменшити терміни розгляду справ. Це особливо важливо у випадках, коли судові розгляди тривають довгий час, призводячи до затримки у наданні правосуддя та розчарування учасників процесу. Використання альтернативних методів може прискорити розгляд справ і забезпечити більш оперативне вирішення спорів.

Зрештою, впровадження «Суду з багатьма дверима» може сприяти підвищенню довіри громадян до системи правосуддя. Доступність альтернативних методів вирішення спорів та їхнє активне використання можуть допо-

могти створити відчуття справедливості та рівноправності учасників процесу.

Враховуючи ці аргументи, дослідження та впровадження інституту «Суду з багатьма дверима» в українське законодавство мають великий потенціал для поліпшення ситуації у сфері вирішення спорів. Це може сприяти підвищенню ефективності, швидкості та доступності правосуддя, а також забезпечити задоволення потреб учасників у справедливому та ефективному вирішенні їхніх спорів.

Дане дослідження спирається, насамперед, на фундаментальні праці американського професора Ф. Сандера, а також праці вітчизняних фахівців щодо альтернативних способів вирішення спорів взагалі, та «Суду з багатьма дверима» зокрема, таких як: Т. Кисельова, Н. Мазаракі та ін.

Визначальними засадами розвитку нашої держави має бути дотримання конституційних положень, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3); кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних дій (ст. 55) та ін. [1]. У сучасних умовах політичної й економічної кризи, реалізації державних реформ стає нагальною потребою пошуку інноваційних підходів до вирішення проблем у всіх сферах суспільного життя, удосконалення традиційних і впровадження альтернативних способів з урахуванням передового світового досвіду та національних особливостей. Невід'ємною частиною як приватного, так і публічного життя є наявність конфліктів, спорів (сімейних, трудових, господарських, податкових тощо), що потребує застосування певних способів їх вирішення, основний серед яких – судовий. Проте, аналізуючи практику, фахівці визначають, що на сьогодні система правосуддя в Україні має низку істотних недоліків: велика завантаженість судів, тривалість і складність судового процесу, значні судові витрати, недостатня розвиненість механізмів змагальності та рівності сторін у процесі, гласність судового розгляду, що призводить до розголошення конфіденційної інформації, брак загальноприйнятних критеріїв справедливості. З огляду на це, рішення суду породжують негативну реакцію у сторін, як наслідок, спір припиняють силовим шляхом або в інший спосіб, але не вирішують [2, с. 92]. Такий стан правосуддя, прагнення України до європейської інтеграції спонукає до пошуку та впровадження, на основі позитивного світового досвіду, альтернативних способів вирішення спорів. Одним з таких способів може стати елемент американської моделі альтернативних способів вирішення спорів – «суд з багатьма дверима». Ця модель є пов'язаною з судовою системою.

Взагалі до альтернативних способів вирішення конфліктів, пов'язаних з судовою системою, необхідно віднести способи, до яких відбувається відсилання. Тобто процесуальне законодавство містить процедуру легалізації рішень, досягнутих в ході альтернативного способу вирішення конфлікту. У західній конфліктній культурі ця група способів отримала найменування навколосудові процедури (court annexed). Навколосудові процедури припускають певну участь суду у вирішенні спору, що, як правило, полягає або в наданні допомоги сторонам у виборі найбільш прийнятної форми альтернативного вирішення спору (суд з багатьма дверима (multi-door courthouse), або у вказівці на застосування певних примирних процедур в рамках самого судового процесу (наприклад, досудове врегулювання спору). Необхідно виділити наступні види навколосудових процедур: встановлення обставин (fact-finding), досудове нарада (settlement) і спрощений суд присяжних (summary jury trial), суд з багатьма дверима (multi-door courthouse) і приватний суд (private judging).

У 70-х роках двадцятого століття американська система правосуддя переживала справжню кризу, і з метою її подолання у 1976 р. професор Ф. Сандер оприлюднив концепцію multi-door courthouse – «суду з багатьма дверима». Ідея полягала у зміні підходу до організації правосуддя і створенні судів, у яких передбачалася, окрім звичного судового розгляду, альтернатива з кількох варіантів вирішення спорів. Важливим історичним документом була доповідь професора Ф. Сандера, який представив ідею «будинку правосуддя з багатьма дверима» [3]. У такому суді спеціальний службовець попередньо переглядав би позови, що надійшли до суду, і пропонував би сторонам обрати з безлічі варіантів такий метод вирішення спорів, який найповніше задовольняв би їхні потреби в конкретному спорі [4, с. 227–228]. На думку Сандера, суд є універсальним, але часто неефективним способом вирішення конфліктів. Проте в умовах відсутності альтернативи люди змушені звертатися до суду. Ф. Сандер запропонував змінити систему вирішення спорів таким чином, щоб вона максимально відповідала інтересам учасників. Замість «одних дверей», що ведуть до відновлення справедливості через судовий процес, Сандер запропонував створити «кілька дверей» – альтернативи судовому процесу, зокрема, й доступ до медіації. Медіація, на його думку, мала стати однією з послуг, що надаються судом як установою по врегулюванню спорів. На основі концепції «безлічі дверей» в американських судах було створено служби для попереднього аналізу спору, які, дослідивши справу, давали сторонам рекомендації щодо найкращої в їхньому випадку процедури, а також інформували про відповідні організації та порядок звернення до їхніх послуг [5, с. 73]. Одним з показників цінності ідей Сандера є висловлювання його колег, які зазначали: «Він є рідкісною людиною, яка своїми думками та зусиллями справді змінила цю країну і світ на краще. Френк Е. А. Сандер – одна з таких трансформаційних постатей, людина, яка протягом майже 40 років розвивала галузь вирішення спорів, яку сьогодні вважають одним з найважливіших зрушень в американському праві. Вдихнувши життя у його ідеї та зусилля, вирішення юридичних проблем стає швидшим, людянішим, ефективнішим та менш витратним для жителів Сполучених Штатів та по всьому світу» [6].

В суворому розумінні, висловлення «суд з багатьма дверима» не є альтернативним методом вирішення спорів; це скоріше програма, що діє в різних штатах США. Її мета полягає у досягненні найбільш ефективного використання різних способів вирішення спорів, примирення сторін і зменшення кількості справ, які потрапляють до суду, але можуть бути вирішені без нього.

У рамках цієї програми у багатьох штатах США були створені спеціальні центри при судах, завдання яких полягає у попередній оцінці суперечок, які надходять до суду, і виборі найбільш прийнятної способу їх вирішення. Фахівці цих центрів аналізують спір, який буде переданий до конкретного суду, проводять консультації зі сторонами, вивчають необхідні матеріали справи і потім рекомендують використання певного методу вирішення спорів. Отже, сторонам рекомендується найбільш відповідна альтернатива судового процесу, яка може бути використана для вирішення спору та уникнення судового розгляду. Ця альтернатива часто називається «двері з суду» [7].

За своєю суттю «Суд з багатьма дверима» прагне усунути обмеження та недоліки традиційної судової системи, пропонуючи низку альтернативних механізмів вирішення спорів. Ці механізми включають посередництво, арбітраж, переговори, примирення та інші консенсусні процеси. Пропонуючи сторонам різноманітні двері на вибір, цей підхід дає їм змогу вибрати найбільш відповідний метод вирішення конкретного спору з урахуванням їхніх унікальних потреб і обставин [8].

Однією з головних переваг «Суду з багатьма дверима» є його здатність сприяти створенню середовища для співпраці та співпраці для вирішення спорів. На відміну від традиційного судового розгляду, який часто породжує атмосферу змагання, цей альтернативний підхід заохочує відкрите спілкування, активну участь і пошук взаємовигідних рішень. Зосереджуючись на пошуку точки дотику та сприянні діалогу між сторонами, він має на меті сприяти більш гармонійному та конструктивному процесу врегулювання.

Ще однією ключовою перевагою «Суду з багатьма дверима» є його потенціал для оптимізації та прискорення вирішення спорів. Традиційні судові процедури часто займають багато часу, дорогі та мають значні затримки. Навпаки, альтернативні методи, запропоновані «Судом із багатьма дверима», можуть допомогти ефективніше вирішувати конфлікти, уникаючи тривалих судових процесів. Це не тільки економить час і ресурси залучених сторін, але й зменшує навантаження на перевантажену судову систему, дозволяючи їй зосередитися на справах, які справді потребують судового втручання.

Крім того, «Суд із багатьма дверима» сприяє доступу до правосуддя, пропонуючи ширший спектр варіантів вирішення спорів, які є більш ефективними та доступними для окремих осіб та організацій. Він визнає, що не всі спори вимагають традиційних судових процедур або вигоду від них, і надає сторонам право вибирати альтернативні методи, які краще відповідають їхнім потребам. Така інклюзивність і гнучкість можуть допомогти подолати розрив між юридичними послугами та тими, хто потребує вирішення, особливо для окремих осіб і спільнот з обмеженими ресурсами або культурними бар'єрами.

Хоча «Суд із багатьма дверима» є багатообіцяючою альтернативою традиційному судовому розгляду, його успішне впровадження вимагає ретельного дослідження наявного досвіду, оцінку реальної ситуації та перспектив і механізмів впровадження. Адекватна підготовка та освіта для юристів, суддів і медіаторів є надзвичайно важливими для забезпечення їхньої компетентності та вміння керувати сторонами різноманітними доступними способами вирішення спорів. Крім того, для інформування окремих осіб та організацій про переваги та можливості, які пропонує цей підхід, необхідні кампанії з підвищення обізнаності громадськості та ініціативи з роз'яснення.

Що стосується альтернативних способів вирішення спорів, то чинне українське законодавство не містить ні переліку цих способів, ні умов, за якими можна використовувати той чи інший спосіб і т.п. Чинне процесуальне законодавство регламентує необхідність вживання заходів для досудового врегулювання спорів. Наприклад, ст. 16 Цивільного процесуального кодексу визначає, що «Сторони вживають заходів для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою або у випадках, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом» [9]. Після багаторічних дискусій лише у кінці 2021 р. був прийнятий Закон України «Про медіацію», який визначив «правові

засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою» [10]. Проте, українські реалії вимагають більш широкого застосування альтернативних способів вирішення спорів, у тому числі «Суду із багатьма дверима» на підставі світового досвіду з урахуванням національної специфіки.

Висновки. У цій статті ми дослідили концепцію «Суд з багатьма дверима» як альтернативного способу вирішення спорів. Зрозуміло, що цей підхід є важливим та актуальним в сучасному правосудді, а його впровадження в українське законодавство може мати значний потенціал для покращення системи юстиції у нашій країні.

Аналізуючи теоретичні аспекти «Суду з багатьма дверима», ми з'ясували, що він спрямований на надання сторонам більш широкого спектру можливостей для вирішення конфліктів. Це включає такі методи, як посередництво, медіація, арбітраж та інші форми консенсусу. Цей підхід стимулює співпрацю, діалог та пошук взаємовигідних рішень між сторонами спору.

Досвід США свідчить про позитивний вплив «Суду з багатьма дверима» на процеси вирішення спорів. Американський вчений Френк Е. А. Сандер, який присвятив багато років розвитку цієї концепції, вніс значний вклад у популяризацію альтернативних методів вирішення спорів та змінив підхід до правосуддя у своїй країні.

Впровадження «Суду з багатьма дверима» в українську систему юстиції може мати ряд переваг. Воно сприятиме зменшенню навантаження на суди, прискоренню вирішення спорів та зменшенню витрат для сторін. Крім того, цей підхід підкреслює роль співпраці, ефективної комунікації та добровільності в процесі вирішення спорів, сприяючи покращенню відносин між сторонами та побудові мирного суспільства.

Проте, перед впровадженням «Суду з багатьма дверима» в Україні необхідно врахувати ряд факторів. Це включає налагодження відповідної правової бази, навчання та підготовку фахівців з вирішення спорів, а також створення відповідної інфраструктури для підтримки альтернативних методів вирішення спорів.

Загалом, «Суд з багатьма дверима» може стати важливим кроком вперед для розвитку української системи юстиції, сприяючи швидкому, ефективному та справедливому вирішенню спорів. Це відкриває нові перспективи для нашої країни, сприяє змінам в правовій культурі та сприяє побудові мирного суспільства. Регламентація вказаного альтернативного способу вирішення спорів має відбуватися на законодавчому рівні. Вважається за доцільне прийняття окремого Закону «Про альтернативні способи вирішення спорів» з формулюванням відповідних дефініцій щодо кожного способу, встановлення принципів впровадження, розроблення правового статусу суб'єктів визначених правовідносин, порядку та механізму застосування кожного способу, наслідки тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України, прийнята на 5 сесії Верховної Ради від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 92–100.
3. Sander, F. Dispute Resolution within and outside the Courts: an Overview of U. S. Experience. Attorneys General and New Methods of Dispute Resolution. National Association of Attorneys General and ABA. 1990. URL: <https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2472&context=flr>
4. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації в зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11–12. С. 225–234.
5. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Textbook_on_Mediation_for_Law_Schools.pdf
6. Frank Sander and the Multidoor Courthouse. September 11, 2019 by Colin Rule. *Tyler. Technololies*. URL: <https://www.tylertech.com/resources/blog-articles/frank-sander-and-the-multidoor-courthouse>

7. Multi-door courthouse and the benefit negotiation brings to litigation. By Pon Staff – on august 22nd, 2019. *International negotiation. Harvard Law School*. URL: <https://www.pon.harvard.edu/daily/international-negotiation-daily/a-discussion-with-frank-sander-about-the-multi-door-courthouse/>

8. The Multidoor Courthouse and the Efficacy of Alternative Dispute Resolution (ADR) Mechanism. Published by Harlem on September 13, 2020. URL: <https://www.harlemsolicitors.com/2020/09/13/the-multidoor-courthouse-and-the-efficacy-of-alternative-dispute-resolution-adr-mechanism/>

9. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

10. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 51.